

UTRYMME FÖR DEMOKRATI

Tankar om Jarl Hjalmarson Stiftelsens
internationella arbete för
frihetfrämjade och demokratistöd

Texter av
Olof Ehrenkrona
Fredrik Saweståhl
Alexandra Anstrell
Jörgen Sollin

I denna essäsamling skriver fyra av Jarl Hjalmarson Stiftelsens volontärer om sina erfarenheter av demokratifrämjande arbete.

© Jarl Hjalmarson Stiftelsen 2018

Denna skrift har producerats med stöd från Sida genom Forum Syd. Sida och Forum Syd har ej deltagit i produktionen och innehållet är utgivarens.

Olof Ehrenkrona

Förra året vid den här tiden bidrog Jarl Hjalmarson Stiftelsen till ett möte i Tallinn för ryska oberoende media. Medarrangörer var Open Estonia och Open Russia och deltagarna var journalister från alla betydelsefulla icke statskontrollerade medier. Det var en imponerade samling unga, modiga och sanningssökande reportrar, redaktörer och opinionsskribenter.

Många av dem arbetade med livet som insats och levde under ständiga hot mot sig själva och sina familjer. Men de vägrade ge upp. De gav sig inte. De trodde på den fria, oberoende journalistiken och opinionsbildningen och människors rätt att få vara informerade och att fritt få dela med sig av sina kunskaper, åsikter och erfarenheter.

För den som är fostrad i det öppna svenska landskapet är mötet med journalister eller kulturskapare som tvingas att konfrontera systemet i totalitära eller starkt auktoritära miljöer alltid något speciellt. Man vet vad de riskerar men kan ändå inte riktigt förstå hur det är att leva med maktens svärd ständigt hängande över sig och sina närmaste.

Samtidigt är det just den vetskapen och dessa möten som gör arbetet med demokratistöd och frihetsfrämjande meningsfullt. De flesta som någon gång har varit ute med Jarl Hjalmarson Stiftelsen har alldeles säkert reflekterat över den episka orättvisa som ligger i att de fri- och rättigheter som vi svenskar tar för självklara förvägras våra vänner. De är oss lika i nästan allt utom i rätten att få leva i frihet i en demokratisk rättsstat.

När Stiftelsen bildades i mitten av 1990-talet låg Berlinmurens fall några år tillbaka i tiden och det forna kommunistiska Öst- och Centraleuropa kämpade med att bygga sina demokratiska institutioner. Medborgerliga fri- och rättigheter skulle säkra individens frihet och civilsamhällets oberoende. En väl fungerande rättsstat skulle vara den yttersta garanten för att det totalitära förtrycket inte skulle kunna återinföras.

Det låg en förtröstan i luften. Hoppet spirade om en framtid i frihet och värdighet.

De första två decennierna gick det ganska bra, men efterhand mobiliserade motkrafterna och demokratiseringsvågen hejdades. Idag går utvecklingen åt motsatt håll. De ofria länderna blir fler, demokratin försvagas och de auktoritära ledarna växer i antal och styrka.

I den senaste årsrapporten från Freedom House hade friheten under 2016 minskat i 71 länder men ökat bara i 35, en utvecklingskurva som stadigt har försämrats under de senaste tolv åren. Nytt i bilden är de negativa tendenserna i den fria världen. Utvecklingen också i en stabil demokrati som USA går tydligt åt fel håll. Turkiet, som de flesta ändå trodde var inne i en långvarig positiv trend, har under Erdogans styre och i accelererande takt efter kuppförsoket mot honom visat upp drastiska försämringar. Och i vår egen Europeiska Union ser vi hur länder som istället för att fortsätta att stärka och utveckla den demokratiska rättsstatens institutioner snarare går åt fel håll och försvagar dessa.

I boken "How Democracies Die" av Harvardforskarna Levitsky och Ziblatt är temat hur demokratin försvagas – eller som i fallet Venezuela i praktiken helt avskaffas – i länder som redan har genomfört sin demokratiska omvandling. Boken, som är väl värd att läsa för alla som arbetar med demokratistöd, analyserar bland annat vad som har skett med det politiska klimatet i USA. Författarna identifierar några tidiga varningssignaler som visar när samhället utvecklas i fel riktning och som handlar om att legitimiteten urholkas hos aktörer och institutioner.

Alldeles uppenbart påverkar denna utveckling förutsättningarna för främjande av demokrati och mänskliga rättigheter i länder med en obefintlig eller svag frihetstradition. Det är ingen tillfällighet att det är ett led i Kremles "preventivkrig" med de öppna demokratierna att kunna visa att också dessa är anfrätta av illiberala strömningar och korruption. Så försvagas frihetens krafter också på hemmaplan. Kålsuparteorier och "whataboutism" är klassiska medel för auktoritära och totalitära regimer att bevara sitt maktmonopol i hemlandet.

På så vis är förutsättningarna för Jarl Hjalmarson Stiftelsens arbete annorlunda och svårare idag än för tjugo år sedan. Den globala bilden är mer komplex och motkrafterna slår till med förnyad styrka samtidigt som hemmafronten sviktar. En konflikt som tidigare var endimensionell, med sitt fokus på vilken typ av samhälle och vilket ekonomiskt system som var bäst på att skapa tillväxt och resurser, har fått nya inslag av identitetspolitik och kollektivistisk kulturkamp.

Vi ser de nya fenomenen i den antimodernistiska våg som löper parallellt med den illiberala. Politiken som frigörelseprocess stöter i allt fler länder på ett allt hårdare motstånd från attityder som styrs av klantänkande och religiöst rotad fanatism. I sådana samhällen och stater faller den västerländska upplysningens och rationalismens frön på hälleberget. Och i sådana miljöer har demokratin och frihetens idéer uppenbara svårigheter att slå rot.

Den ökande komplexiteten och utmaningarna som kommer från idéer grundade i helt andra intellektuella traditioner innebär samtidigt att arbetet blir än mer betydelsefullt. När motsättningarna skärps mellan frihetens idéer och en auktoritär kollektivism som uppträder i nya former blir behovet av aktörer som Jarl Hjalmarson Stiftelsen ännu större.

Men kraven skärps också på demokratistödets inriktning och utformning. Syftet att bidra till en demokratisk omvandling för att på så vis främja frihet och frigörelse är inte annorlunda idag än för 20 år sedan. Men motkrafterna är andra och har dessutom oftast en starkare folklig förankring än kommunismen någonsin har haft. Ett tydligt exempel är vad som har skett i Mellanöstern efter den arabiska våren. Så mycket frigörelse har det inte blivit, däremot en påtaglig renässans för diktaturerna.

I skärningspunkten mellan det vardagliga umgänget med förkämpar för demokrati och mänskliga rättigheter och det nödvändiga hänsynstagandet till de stora geopolitiska förloppen verkar Jarl Hjalmarson Stiftelsen. Den finns där

som en kraft för frihet och upplysning. En liten aktör i en stor och komplicerad värld med uppgiften att göra sitt bästa i stunden för att åtminstone några av våra vänner skall få det lite bättre i framtiden.

Olof Ehrenkrona är författare och skribent med en gedigen bakgrund i svensk politik. Han har haft flera ledande poster inom Moderaterna, på statsrådsberedningen under den borgerliga regeringen på 90-talet liksom på utrikesdepartementet. Däribland som ambassadör för globaliseringsfrågor och senast som Sveriges Generalkonsul på Åland. Ehrenkrona har sedan Jarl Hjalmarson Stiftelsen bildades verkat som rådgivare och volontär i Stiftelsens verksamhet.

Fredrik Saweståhl

Demokratibistånd kanske inte är det sexigaste begreppet som någon av oss stött på i det offentliga, men det kvalar in som väldigt viktigt. Det arbete som organisationer som Jarl Hjalmarson Stiftelsen lägger ner spelar roll och är betydelsefullt för så många människor. Att ha varit en del av detta både på heltid som anställd under två år och sedan som en då och då förekommande supporter och talare känns fint.

Under de två åren jag jobbade för Stiftelsen hade jag ett övergripande ansvar för de ungdomskonferenser vi hade i Sverige med deltagare från många länder. Dessa skolor baseras alltså på en briljant liten bok, *Principles for a Free Society* av Nigel Ashford. Jag hade också ansvar för program i Ryssland och Ukraina men deltog frekvent även i verksamhet på Balkan. Efter min tid på Stiftelsen har jag deltagit som föreläsare både på ”Principles-skolor” i Sverige och som gäst på resor till bland annat Balkan och Turkiet ett par gånger per år. Här är några reflektioner utifrån det jag sett och upplevt i Stiftelsens arbete. Ideologi och principer är viktigare än vad vi i Sverige ibland tror. Vi kan genom oss själva inspirera och öppna ögon för nya tankar, tolerans och öppenhet. Vi bygger center-höger familjen starkare.

En styrka med Stiftelsens arbete är den långsiktighet som finns. Arbetet med *Principles for a Free Society* har pågått i runt tjugo år och har fört samman många hundratals politiskt aktiva ungdomar från en lång rad länder i Sverige och på andra platser. Vi har satt en tydlig ideologisk prägel

på alla dessa personer varav många med åren blivit viktiga personer i sina partier. Det här är en bedrift som inte ska underskattas utan snarare är värd uppmärksamhet, uppföljning och hyllningar. Jag känner inte till att någon annan del av vår partifamilj – vare sig i Sverige eller i resten av Europa – åstadkommit något liknande. Det här ska vi med rätta vara stolta över. Vi kan sträcka på oss och säga att vi bidrar till att bygga vår politiska familj starkare. En stark mitten-höger rörelse i Europa är det bästa motgiftet mot illiberal populism och inskränkt folkhemsromantik oavsett i vilket lands tappning det ska återupplivas.

Den smarta lilla boken – Stiftelsens lilla blå – innehåller tolv principer. Det är en levande studiecirkel som kan användas av alla. Fler moderater borde själva använda den. Vi behöver mer ideologi och mer ryggrad i vårt parti, inte minst många gånger på lokal nivå. Boken och Stiftelsens arbete skulle kunna tjäna som inspiration för många i vårt parti. Det är alldeles för enkelt för förtroendevalda att lämna ideologin bakom sig på pragmatismens altare. Visst är kommunpolitik pragmatiskt men jag har lett en stor kommun i nio år som kommunstyrelsens ordförande och det går inte att göra det bra utan att ha ideologin i ryggen. Vi glömmer allt för ofta bort det. Vårt parti är stort och innehåller många människor och det behöver också präglas av mer idédebatt. Det Stiftelsen bidrar till utanför vårt land spelar stor roll där, men vi får inte nedprioritera diskussionen här hemma. Den är viktigare än vad vi tror.

Genom åren har jag själv hållit talarpass om så gott som alla de tolv principerna som finns i boken. Det är alltid givande. Även om det ibland finns en språkbarriär och några deltagare inte är vana vid att utmana sig filosofiskt, som mången med förflutet i exempelvis Fria Moderata Studentförbundet eller Moderata Ungdomsförbundet, är det en regel med ytterst få undantag att diskussionerna blir intressanta. Jag har dessutom ofta tagit chansen att vara personlig i dessa diskussioner och mina föreläsningar. Jag har aldrig backat från att prata om min egen vardag, mitt eget engagemang och mitt eget arbete för att koppla ihop det principiella och ideologiska med det vardagliga och det mänskliga. Här är det faktum att jag är homosexuell alltid ett spännande kort att spela.

Vi ska ha stor respekt för att alla inte har samma öppenhet som Sverige eller samma politiska öppenhet för mångfald som Moderaterna. Många av våra systerpartier befinner sig långt därifrån. Men det är också så att vi ska stå upp för det vi tror på och visa hur ett mitten-höger parti faktiskt kan vara ett parti för alla. Frihet inte bara på det ekonomiska planet, utan frihet också på det privata och sociala planet.

Det har ofta blivit livliga diskussioner om frågor som samkönade äktenskap och liknande. I de lägena skadar det inte att kunna säga till deltagarna att jag som står här framför er är såväl homosexuell och gift med en man, som en hyfsat framgångsrik politiker i Moderaterna. Det är en aha-upplevelse för många. Det här är samtal som vi måste orka föra om vi ska fortsätta bidra till ett öppet Europa där

våra liberala-konservativa värderingar får mer utrymme och driver utvecklingen framåt.

Det är extra roligt att Stiftelsen också har ambitioner att jobba mer specifikt med hbtq-frågor som en viktig frihetsfråga då tillfälle finns, som till exempel arbetet i Turkiet där vi haft utbyte med turkiska hbtq-organisationer. Som i skrivande stund sittande förbundsordförande i Öppna Moderater – Moderaternas hbtq-förbund ser jag gärna ett ökat samarbete med Stiftelsen. Vi har också möjlighet att via vårt Europeanätverk the European Centre-Right LGBT+ Alliance bidra till Stiftelsens arbete och till att göra vår partifamilj så mycket bättre för alla.

Slutligen är vi alla medvetna om att vi lever i en turbulent tid. Våra goda värderingar utmanas från många håll. Vi måste vara rustade för att stå mot detta och möta människor i vårt land och i resten av Europa med ett sammanhängande frihetsbudskap som är fast förankrat i en tydlig ideologi. Vi vill kunna säga att vi vann denna match och att vi hade rätt och de hade fel även denna gång. Att Jarl Hjalmarson Stiftelsen spelar en roll i detta får vi inte glömma. Vi behöver mer av detta arbete.

Fredrik Saweståhl är förbundsordförande för Öppna Moderater, Moderaternas hbtq-förbund. Han företräder Moderaterna i Stockholms läns landsting och var mellan 2009-2018 kommunstyrelsens ordförande i Tyresö.

Alexandra Anstrell

För oss som är födda och uppvuxna i Sverige kan det tyckas enkelt med demokrati och ganska självklart. Men något jag lärt mig under mina år som politiker är att det inte alls är varken enkelt eller självklart, det är snarare något vi måste värna och arbeta för varje dag, året om. Vi kan se olika exempel världen över hur snabbt det kan gå att ett långvarigt arbete snabbt kan raderas, från en dag till en annan. Hur kvinnors rättigheter reduceras i och med strängare abortlagstiftning i Polen, hur Ryssland helt sonika går in och tar över Krimhalvön och ett avslutande exempel får vara de olika terroristaktioner som under de senaste åren chockat västvärlden om och om igen. Det har även drabbat oss här i Sverige. Vi är drabbade av ökat hot mot förtroendevalda, färre journalister, mer information i sociala medier som inte alltid källgranskas, skolskjutningar och ökad radikaliserings. Listan kan göras lång på befintliga och kommande hot mot vår demokrati och det därför är viktigt att samtala om demokratin och vad vi gör och kan göra för att bibehålla och utveckla den.

För ett antal år sedan, då jag var på konferens med Stiftelsen i Baku, Azerbajdzjan, fick jag frågan om hur de skulle kunna kampanja när de inte tilläts vara flera samtidigt på ett torg. Då kunde det ses som en folksamling och då riskerade de fängelse. Bra fråga, om än inte så lätt att svara på, men vi enades om att dörrknackning kunde vara ett bra alternativ. På en annan konferens i ett annat land visade jag bilder från en av våra kampanjer hemma i Haninge på diverse ”give aways”. Då ställdes en ofta förekommande fråga om hur de skulle kunna kampanja

när de inte har några pengar? Frågor som dessa ger bra diskussioner och framförallt en tankeställare till oss hemma i Sverige, där vi är lite bortskämda med såväl ekonomiska resurser som yttrandefrihet och demokrati.

Vi pratar ofta om hur bra vi har det, och Sverige är också ett av världens mest jämställda länder. Men vi glömmer lätt bort alla de barn som flytt till Sverige och där man, trots att de är minderåriga, har godkänt deras äktenskap. Detta leder till att barn kan leva med sin make i Sverige under äktenskapslika förhållanden, trots att svenska barn, med rätta, inte tillåts göra detsamma. Vi glömmer också alla de barn, kvinnor och hbtq-personer som lever under hedersförtryck och våld i Sverige, som i delar av vårt moderna land inte själva får bestämma vad de ska ha på sig, vem de får träffa eller vart de får röra sig. Vi skulle också behöva titta på innebörden av ordet jämställdhet? Man kan verkligen fråga sig varför kvinnor fortfarande får så mycket lägre löner än män i Sverige. Vi har kommit en bra bit på väg mycket arbete finns kvar att göra.

Sverige har oavsett regering arbetat för en linje som bejakat kontakter, dialog och informationsinhämtning även i relation till terrorister, krigsförbrytare och diktatorer för vi vill främja försoning och integrera tidigare stridande parter i den demokratiska processen. Kanske just för att vi tror på att det goda ska övervinna det onda. Vi är trygga i våra värderingar och vi litar på att dessa inte kommer att förändras bara för att vi samtalar med de som inte delar dem. För oss har det varit viktigt att vara ett föredöme och att dela med oss av våra kunskaper. Visst är det bra, men jag upplever att det på varje

konferens med Stiftelsen som jag deltagit på är tydligt, hur mycket vi lär av varandra. Det är i den konstruktiva debatten, tillsammans, som jag upplever att vi har kommit vidare och funnit olika lösningar för en ökad demokrati och en bättre gemensam värld.

Några gånger har jag fått frågan från kollegor i Sverige varför jag lägger några dagar av min lediga tid till att åka till något land de knappt hört talats om för att tala? Jag tror verkligen att vi alla måste hjälpa till och vara olika pusselbitar i ett stort svårt demokratipussel för att föra våra olika länder framåt. En del dagar får man till svåra delar av pusslet, en annan dag har någon annan lyckats riva bästa delen av pusslet. Då gäller det att inte ge upp. Jag är tacksam för att jag får vara med som en liten pusselbit i det stora hela, jag fortsätter gärna så länge just min pusselbit behövs.

Alexandra Anstrell valdes in i Riksdagen 2018 och är ledamot av försvarsutskottet. Tidigare har hon varit lokalpolitiker i Haninge kommun och i den rollen deltagit som föreläsare vid Jarl Hjalmarson Stiftelsens utbildningar för politiker runt om i Östeuropa.

Jörgen Sollin

”Are You from Europe?” frågar en ung ryss mig och min svenska kompis på en pub i Sankt Petersburg. Året är 1996 och vi är i staden för att plugga ryska en termin.

Frågan gör mig förvirrad. Dels är det här bara ett år efter Sverige blivit medlem i EU och i en tid när man som svensk inte i första hand definierade sig som europé, såvida man inte hette Carl Bildt. Detta gäller även för min egen del trots att jag har tillbringat många somrar hos släkten i Schwarzwald. Dels är jag övertygad om att Ryssland, och särskilt Sankt Petersburg, på många sätt är mer europeiskt än Sverige. Hur skulle ett land som frambringat så många stora tänkare, kompositörer och författare som bidragit till att europeisk kultur ser ut som den gör idag inte vara en del av Europa?

Vistelsen i Sankt Petersburg blev en ögonöppnare på många sätt, såväl kulturellt och politiskt som rent mänskligt. I mitten av 1990-talet började det bli allt tydligare att omvandlingen från kommunism till demokrati och marknadsekonomi hade gått i stå. Den gamla eliten hade tagit tillfället i akt att berika sig när statliga tillgångar omfördelades och privatiserades. Vanligt folk fick det allt sämre materiellt – lönen räckte inte längre till att köpa allt dyrare varor, samhällsservicen försämrades och medellivslängden sjönk dramatiskt. Detta var tydligt och något man såg och kände bara genom att gå runt på gatorna i Petersburg.

Rysslands 1990-tal med sina förlorade illusioner, fattigdom och misslyckade krig i Tjetjenien var inte bara en plågsam tid för flertalet ryssar. Det banade också vägen för det auktoritära och inåtblickande Ryssland vi ser idag. Begrepp som demokrati, rättsstat och marknadsekonomi blev förvrängda och kantstötta i den ryska kontexten. Utifrån hur situationen var i Ryssland när Vladimir Putin tog över som president i maj år 2000 är det inte konstigt att många ryssar var beredda att ställa sig bakom en allt mer statskontrollerad, nationell och tillbakablickande linje.

Den vitryska författarinnan Svetlana Aleksijevitj har på ett levande sätt beskrivit desillusionen som det nya Ryssland drabbades av under 1990-talet. Men, Aleksijevitj beskriver inte bara eländet. Hon skriver också om den glädje som släpptes lös vid kommunismens fall – att slippa leva med statens lögn, att fritt få diskutera problemen och att få möjligheten att bidra till att förändra samhället.

Trots den endimensionella bild som ibland målas upp av Ryssland i svenska medier så finns den dubbelheten fortfarande kvar i det ryska samhället. Ryssland är inte bara riggade val, nya stridsvagnar och nyrika ryssar på semester i Dubai. Ryssland är på samma gång journalister och politiker som försöker värna demokrati och mänskliga rättigheter och där det finns ett fungerande civilsamhälle som bryr sig om lokala frågor och i många fall lyckas stå upp mot överheten.

Jag har haft förmånen att få träffa en lång rad människor via Jarl Hjalmarson Stiftelsen som dagligen arbetar för att

göra sina länder bättre. Människor som arbetar som politiker, journalister, akademiker, tjänstemän och som genom att bara försöka göra sitt jobb i många fall riskerar sin egen, men också sina nära och käras, liv och hälsa. Listan på de som drabbats av statens vrede för att de vägrat inordna sig i ledet blir tyvärr allt längre.

Det är alltid intressant att på seminarier, konferenser och i enskilda samtal utbyta tankar om den aktuella situationen i andra länder med personer som har potential att kunna göra skillnad. Det kan handla om Michail Kasianov som gjort en märklig resa. Han började i den gamla sovjetiska nomenklaturen, blev sedan premiärminister under Vladimir Putin på det tidiga 2000-talet och är nu oppositionell och motståndare till regimen i Kreml.

Samtidigt finns nya dynamiska krafter som Vladimir Kara-Murza som en gång var Boris Nemtsovs närmsta man och som sedan Nemtsovs död axlat rollen att förvalta hans arv och kämpa för demokrati i Ryssland. Kara-Murza arbetar mycket med att rikta sig till unga människor och att stärka civilsamhället. Han antar det långsiktiga perspektivet och talar om demokrati i Ryssland på tjugo års sikt.

Sen finns även de riktigt unga och begåvade människorna, som Anastasiya Kozlovtseva på Transparency International Ukraine som för en ojämn kamp mot korruptionen i ett land som kontinuerligt utsätts för rysk aggression. Frågan om Ukraina blixtbelyser problematiken med att samtidigt stödja ett land som för en kamp för sin fortsatta existens, och parallellt med det

faktiskt ställa krav på att demokratin ska fungera bättre och att statsmakten ska ta itu med korruptionen.

Men det är inte alltid som själarnas gemenskap uppstår när man träffar oppositionella från andra länder. Uppfattningen om vad som är demokrati, hur olika grupper i samhället ska behandlas eller frågan om en stats historiska gränser går ofta vitt isär. Det lilla mötet mellan två människor är ett mikrokosmos av hur det ser ut på en global nivå. Och meningsskiljaktigheterna i världen har inte direkt minskat på senare år. Bara möjligheten att faktiskt få träffas för att diskutera är ett viktigt steg i sig. Kan detta leda vidare till konkreta projekt är än mer vunnit.

”You speak very good English” säger jag. ”Yes, why shouldn’t I?” svarar den briljanta ukrainska journalisten syrligt. Jag förbannar mig själv – idiotiskt, okunnigt, svenskt... Året är 2017 och jag är på en JHS-konferens i Kiev om situationen i Ukraina med fokus på säkerhet, anti-korruption och civilsamhälle.

På samma sätt som frågan om min europeiska tillhörighet gjorde mig förvirrad en gång för länge sedan i Sankt Petersburg avslöjar mitt påstående i Kiev om ukrainares kunskaper i engelska något om mina egna erfarenheter, min egen identitet och föreställningsvärld.

Det var bra att hon rättade mitt slentrianmässiga påstående. Jag är glad för att jag fick vara där i Kiev och utbyta erfarenheter med henne och andra begåvade människor som i den bästa av världar kan göra Ukrainas

framtid lite bättre. Förhoppningsvis med Jarl Hjalmarson Stiftelsens hjälp.

Jörgen Sollin arbetar som försvarspolitisk handläggare på Moderaternas riksdagskansli och har under åren deltagit vid flera av Jarl Hjalmarson Stiftelsens konferenser i Sverige och utomlands.